

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора

Чика Дениса Чабовича про дисертацію

Білінської Христини Валеріївни

на тему «ХУДОЖНІЙ УНІВЕРСУМ РОМАНІВ ЕДІТ ВОРТОН:

ГЕРМЕНЕВТИЧНІ АСПЕКТИ» (Дрогобич, 2023. 210 с.),

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії

із галузі знань 03 Гуманітарні науки та зі спеціальності

035 Філологія (Теорія літератури)

Актуальність теми дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Білінської Христини Валеріївни є актуальним дослідженням, адже спрямована на вирішення проблеми, до якої українські дослідники, на відміну від зарубіжних, зверталися спорадично і, як правило, на рівні вивчення лише окремих творів американської письменниці Едіт Вортон. Тому системний аналіз особливостей репрезентативних романів авторки «Дім радості» («The House of Mirth», 1905), «Епоха невинності» («The Age of Innocence», 1920) та «Напівсон» («Twilight Sleep», 1927) визначає доцільність рецензованої роботи.

Зрозуміло, що залучені до дослідження тексти Едіт Вортон не вперше вивчаються у визначених в дисертації контекстах. Так, натуралістичні тенденції в окремих романах письменниці було досліджено, наприклад, у статті Рамона Еспехо чи магістерській роботі Марджорі Л. Маллінз¹. Утім «ревізія» репрезентативних романів авторки, поряд із комплексним розбором їхньої антропологічної основи та часопросторової структури,

¹Espejo R. Sea-Anemones and Rocks: Edith Wharton's *The House of Mirth* in the Context of American Naturalism. *Revista de Estudios Norteamericanos*. 1996. # 5. P. 29-47; Mullins L. Marjorie. Naturalist Tendencies in Three Novels by Edith Wharton. A Thesis Submitted to the Faculty of The Schmidt College of Arts and Humanities in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Master of Arts. Boca Raton, Florida: Florida Atlantic University, April 1996. 70 p.

інтертекстуальних зв'язків із прозою Г. Джеймса та Т. Драйзера, вповні з'ясовує специфіку й, що не менш важливо, дає новітню оцінку творчої спадщини Едіт Вортон, а також визначає і позалітературні чинники, які впливали на художній світ романів письменниці.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка в рамках кафедральної теми «Українська література XIX – XXI століть в системі класичних та новітніх методологій інтерпретації». Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 12 від 03 листопада 2022 р.).

Отже, дисертаційну роботу Х. Білінської вважаємо актуальним дослідженням, доцільність його проведення обґрунтованим і аргументованим.

Наукова новизна одержаних результатів, їхня теоретична та практична значимість

Науково значущі результати дослідження можна окреслити такими положеннями:

- комплексно досліджено художній універсум репрезентативних романів Едіт Вортон;
- уперше в сучасному українському літературознавстві здійснено компаративний аналіз ідіостилів Едіт Вортон, Г. Джеймса та Т. Драйзера;
- уперше до наукового обігу українського літературознавства введено літературознавчі праці Едіт Вортон, мемуари та критичні есе письменниці.

Результати дисертаційної роботи матимуть і практичне застосування під час розробки й оновлення викладачами ЗВО змісту освітніх компонентів літературознавчого спрямування: теорії літератури, історії зарубіжної

літератури, американської літератури, порівняльного літературознавства. Безумовно, результати дисертаційної роботи стануть у нагоді дослідникам американської літератури під час подальших студій над творчістю Едіт Вортон.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків

і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність

Дисертація має продуману структуру: складається зі вступу, трьох, поділених на підрозділи, розділів, висновків і списку використаних джерел. У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, аргументовано актуальність теми дослідження та вибір дослідницької стратегії, визначені мета, завдання, об'єкт, предмет, основні методи дослідження, окреслено теоретико-методологічну базу, наукову новизну отриманих результатів і їхнє практичне значення, подано дані про апробацію та публікації.

Під час роботи над дисертацією авторкою застосовано адекватні меті і завданням кваліфікаційної наукової праці методи дослідження: герменевтичного як провідного методу в поєднанні з феноменологічним, культурно-історичним, порівняльно-історичним, структурно-семіотичним, рецептивно-естетичним.

Перший розділ «Теоретичні засади і практика тлумачення художнього світу як складової поетики прози Едіт Вортон» має теоретичну та практичну складові: у ньому дисертантка ретельно висвітлює рівень розробленості дефініції «художній світ» та окреслює поетику натуралізму, часопростору, антропологічні домінанти у романах Едіт Вортон. У підрозділі 1.1. авторка робить спробу узагальнити літературознавчий досвід потрактування дефініції «художній світ», справедливо зауважуючи, що вона часто набуває авторських різночитань на зразок «художній світ літературного твору», «внутрішній світ літературного твору», «художній світ письменника» (с. 26). У цьому ж підрозділі з'ясовується тематика аналізованих романів «Дім радості», «Епоха невинності» й «Напівсон», простежуються такі їхні основні

стильові домінанти, як описовість, психологізм, акцент на соціальному еволюціонізмі.

У наступних двох підрозділах розглядається поетика натуралізму та часопростору в романах Едіт Вортон. Х. Білинська погоджується з тими літературознавцями, які вважають, що теоретичне підґрунтя для літературного натуралізму заклали праці вчених О. Конта, І. Тена, Ч. Дарвіна, Г. Спенсера. У підрозділі простежено вплив відповідних позитивістських та еволюціоністських ідей на авторку, формування її світогляду та її «навчання» у представників французького натуралізму. Авторка переконливо висновує, що романну творчість Едіт Вортон доцільно віднести до ідеалістичної або оптимістичної гілки американського натуралізму (с. 60). У підрозділі 1.3 приділено увагу філософській концепції французького мислителя Анрі Бергсона, зокрема, його осмисленню пам'яті як способу продовження минулого в теперішньому, та, відповідно, рецепції його ідей у романах «Дім радості», «Епоха невинності» й «Напівсон». У першому розділі також розглянуто антропологічну проблему формування людського досвіду в романах письменниці, зокрема антропологічним категоріям культурної пам'яті, травми, буденності та тілесності. Дисертантка влучно зауважує, що поєднання зазначених антропологічних домінант у романах Едіт Вортон свідчать про притаманну текстам певну межовість реалістичного та модерністського способів зображення реальності (с. 99).

Другий розділ «Ейдологічні аспекти інтерпретації прозового світу Едіт Вортон» присвячено простеженню соціально-побутових домінант у хронотопі роману «Дім радості», специфіці структури психологічного хронотопа роману «Епоха невинності» та взаємопереплетінь хронікально-побутового й урбаністичного хронотопів у романі «Напівсон». Дисертантка вміло простежує як превалювання тієї чи іншої техніки письма – реалістичного, натуралістичного чи модерністського – впливало на конструювання часопросторових структур у досліджуваних текстах.

Заслужовують на увагу міркування авторки щодо фіксованих

темпоральних детермінантів для персонажів роману «Дім радості», поєднання трьох темпоральних модусів – минулого, теперішнього і майбутнього у цьому ж тексті, а також щодо місця категорії пам'яті. Як висновується у підрозділі 2.1. в основі архітекτονіки зазначеного роману лежить явище поліфонії простору, який «працює» на протиставлення світоглядів і побуту представників відмінних соціальних станів (с. 116). У підрозділі 2.2 проаналізовано часопростір роману «Епоха невинності», який визначено як психологічний. Як і в попередньому підрозділі значну увагу приділено темпоральним модусам і функціонуванню категорії пам'яті. Слушною виглядає пропозиція дослідниці в останньому підрозділі розділу 2 під час аналізу атрибутів хронікально-побутового й урбаністичного часопростору в романі «Напівсон» зосередитися на рецепції модерністських тенденцій. Так, зокрема, простежено як у тексті роману розгортається «проблема наявності в межах людської свідомості двох різновидів часу: об'єктивного (фізичного) і суб'єктивного (психологічного)» (с. 133-134).

Третій розділ слушно відведено компаративному аналізу творчих методів Едіт Вортон та Г. Джеймса та поетики натуралізму у творчості Едіт Вортон і Т. Драйзера. Залучаючи вже відомі праці біографів, літературних критиків і літературознавців, які розглядали творчість американської письменниці, дисертантці вдалося прийти до самостійних висновків щодо спільного та відмінного у застосуванні натуралістичного методу для зображення дійсності у творах Г. Джеймса й Едіт Вортон (с. 159-169). Переконливим є також висновок Х. Білінської, що Е. Вортон була реципієнтом лише тих ідей Г. Джеймса, які відповідали її власним переконанням (с. 162-163).

Цікавим за представленістю компаративних спостережень є підрозділ 3.2. «Особливості поетики натуралізму у творчості Едіт Вортон і Теодора Драйзера». Попри те, що, як зауважено в дисертації, американські літературознавці часто вдаються до зіставлення творчого методу Едіт Вортон зі способом художнього мислення Т. Драйзера, у цьому підрозділі не лише

підсумовано наявні твердження та висновки, а й представлено оригінальну інтерпретацію. Авторка дисертації слушно підсумовує, що обох письменників об'єднує відсутність авторських оцінок дій персонажів, схильність до натуралістичного фактографізму, синтезу реалістично-натуралістичної поетики з окремими модерністськими аспектами, інтерес до психологічного аналізу змінених форм людської свідомості (с. 173-176).

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових виданнях

Основний зміст результатів дисертаційної роботи відображено в 10-ти одноосібних статтях, 8-м із яких опубліковано у фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних періодичних виданнях, а також у 5-ти публікаціях, які додатково відображають наукові результати дисертації. Апробацію роботи здійснено на 7-ми наукових конференціях. Зміст публікацій Х. Білинської відповідає тематиці роботи; у них всебічно висвітлено авторські наукові положення та узагальнення. Дисертаційна робота відповідає спеціальності, за якою вона подана до захисту.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Окреслимо зауваження та побажання до тексту дисертаційної роботи, які потребують обговорення.

1. На наше переконання, потребує уточнення основна термінологія дисертаційної роботи. У розділі 1 авторка виводить власне тлумачення терміну «художній світ» і приходить до висновку, що під художнім універсумом або художнім світом слід розуміти як внутрішню форму твору, так і всю естетико-інтенціональну систему твору (чи творчості) як певну «іншу реальність», створену письменником або письменницею літературну «картину світу» (с. 35). Попри винесення цього терміну у назву розділу 3 – «Компаративно-типологічні риси тлумачення літературного універсуму Едіт Вортон» окремого його тлумачення в роботі не зустрічаємо. Чи це означає,

що «художній світ», як і «художній універсум», є синонімом до «літературного універсуму»?

2. У дисертації ґрунтовно використано роботи фахівців із літературної антропології Г.У. Гумбрехта, В. Ізера, М. Марковського, Р. Нича та ін. На наш погляд, слід було зупинитися й на основних досягненнях нашого літературознавства, залучивши до аналізу дослідження українських літературознавців із питань літературної антропології – Олени Галети, А. Малиновського, Я. Поліщука, Людмили Тарнашинської та ін. Особливо тут придалися б останні монографії А. Малиновського «Антропологія української прози першої половини ХІХ століття. Культурні трансфери» й Олени Галети «Нова словесність: українська література в антропологічній перспективі: наукове видання»², в яких системно поєднано літературну антропологію з міждисциплінарними підходами. Застосування висновків із праць названих науковців дозволило б значно розширити теоретичні рамки дисертаційної роботи.

3. Попри ґрунтовне вивчення часопростору романів «Дім радості», «Епоха невинності» й «Напівсон» потребує додаткового обґрунтування дослідницький акцент на окремих видах/типах хронотопів у романах, які розглядаються у підрозділах розділу 2. Наприклад, моделювання урбаністичного хронотопа можемо зауважити не лише у романі «Напівсон», а й у романі «Епоха невинності», а хронікально-побутовий хронотоп, ймовірно, також властивий для часопростору роману «Епоха невинності», який деталізовано описує побут і «закони» нью-йоркської аристократії 1870-х рр.

Загальний висновок

Висловлені зауваження та побажання не знецінюють належного рівня

²Малиновський А. Антропологія української прози першої половини ХІХ століття. Культурні трансфери: монографія. Київ: Талком, 2022. 560 с.; Галета О. Нова словесність: українська література в антропологічній перспективі: наукове видання. Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2023. 248 с.

виконання дисертаційної роботи. Загалом дисертація справляє враження цілісного тексту й засвідчує вміння авторки чітко формулювати основні аспекти та ідеї проведеного дослідження. Зміст кваліфікаційної наукової роботи, основні положення і висновки свідчать про глибоку професійну підготовку дисертантки.

Констатуємо, що кваліфікаційна наукова робота Білинської Христини Валеріївни є комплексним новаторським дослідженням, у якому представлено модель комплексної інтерпретації художнього універсуму на матеріалі репрезентативних романів Едіт Вортон. Рецензована дисертація є самостійним і завершеним дослідженням.

Дисертація Білинської Христини Валеріївни на тему «Художній універсум романів Едіт Вортон: герменевтичні аспекти» відповідає вимогам пп. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р., а її авторка заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія (Теорія літератури).

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
і методик їх навчання

Кременецької обласної
гуманітарно-педагогічної
академії імені Тараса Шевченка

Д.Ч. Чик

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЄ
НАЧ. В.К.
О.В. ПРИСЯЖНОУ

